

ÖZEL BİR KADIN FİLMİ ÜZERİNDEN ERKEN DÖNEM FİNANSALLAŞMA OLGUSU

Early Financialization Phenomenon Via “Pretty Woman”

Kerim Eser Afşar*

Öz

Bretton Woods Sistemi'nin yıkılmasıyla birlikte finans piyasalarının deregülasyonu süreci, finansı birikim için başat bir konuma getiren finansallaşma olgusunu ortaya çıkarmıştır. Finansın ön plana çıkması popüler kültür üzerinde etkide bulunmuş ve finans, sinemada arka planda ele alınan temalardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada *Özel Bir Kadın* (Pretty Woman) filminde ele alınan temaların dönemin finansal ilişkileri ve finansallaşmayla bağı ele alınacaktır. Çalışmanın amacı *Özel Bir Kadın*'ı literatürde ilk kez iktisat bağlamında çözümlemek ve filmin alt metnindeki dönemin dönüştürücü iktisadi ilişkisi olan finansallaşma olgusunu film üzerinden tartışmaktır. Çalışmanın temel iddiası, finansallaşmanın ampirik veriler ve tüm teorize etme çabalarının yanında popüler kültür ürünleri üzerinden de anlaşılabilirliğidir. Finansallaşma, *Özel Bir Kadın* örneğinde olduğu gibi popüler kültür üzerinden de şekillenmiştir. Üretim odaklı sermaye birikimi bağlamında bir anomali olarak görülen “hissedar değeri maksimizasyonu”, “zorla ele geçirme” ve “içeriden öğrenenlerin ticareti” gibi olgular, popüler kültür eliyle meşrulaştırılmıştır.

31

Anahtar Sözcükler: Finansallaşma, Popüler Kültür, Finansal Birikim, Sınıf Analizi, Film Çözümlemesi

Abstract

With the collapse of the Bretton Woods System, the process of deregulation of the financial markets has revealed the phenomenon of financialization, which makes finance a dominant

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye. eserafsar@yahoo.com, Orcid Numarası: 0000-0002-9853-0186

Asst. Prof. , Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department, İzmir Turkey. Orcid Number: 0000-0002-9853-0186

Geliş Tarihi / Received:18.10.2021 - Kabul Tarihi / Accepted: 08.11.2021

position for accumulation. The prominence of finance has had an impact on popular culture and finance has become one of the background themes in cinema. In this study, the connection of the themes addressed in *Pretty Woman* with financial relations and financialization of the period is discussed. The aim of this study is to analyze *Pretty Woman* in the context of economics for the first time in the literature and to discuss the phenomenon of the financialization, which is the transformative economic relationship of the period, in the subtext of the film. The main claim of the study is that financialization can be understood through the products of popular culture as well as empirical data and all theorizing efforts. Financialization has also been shaped by popular culture, as in the case of *Pretty Woman*. Facts such as “maximizing shareholder value”, “hostile takeover” and “insider trading”, which are seen as anomaly in the context of production-oriented capital accumulation, have been legitimized by popular culture.

Key Words: Financialization, Popular Culture, Financial Accumulation, Class Analysis, Film Analysis

Giriş

Bretton Woods Sistemi'nin yıkılması sonucunda doların altın konvertibilitesi ortadan kalkmış ve dünya üzerinde dalgalı kur rejimleri uygulanmaya başlamıştır. ABD'nin Japonya ve Almanya karşısında 1970'li yıllarda rekabet üstünlüğünü kaybetmesi, ABD'yi yeniden rekabet üstünlüğü elde etmek için finansal mekanizmaları kullanmaya teşvik etmiştir. Bu amaçla finans piyasalarındaki regülasyonlar gevşetilmiş ve 1982 yılında FED faiz oranlarını arttırmıştır. Etkinliğini kaybetmiş firmaların tasfiyesini hızlandıran bu süreç şirketlerin yok olmamak için yüksek bir piyasa değerine sahip olmalarını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle ABD'li firmalar hissedar değerini maksimize etmek amacıyla sermaye piyasalarında daha fazla işlem yapmaya ve faaliyet kârlarından ziyade faaliyet dışı kârlarını maksimize etmeyi amaçlamaya başlamışlardır¹. Borsa değeri düşen şirketler, kaldıraçlı alımlarla (leverage buyout) yatırım konsorsiyumları tarafından ele geçirilmiştir (hostile takeover). Finansal deregülasyonlar sonrasında yeni finansal ürünler piyasaya sürülmüş, teknolojinin gelişmesiyle yeni finans teknikleri hayata geçirilmiştir. Finansal inovasyonlar üretken alanda elde edilmesi yıllarca sürecek kâr realizasyonlarının çok kısa zamanda elde edilmesini mümkün kılmıştır. Özünde meta olmayan (hayali meta) paranın metalaşmasını hızlandıran bu süreç kendi kendini düzenleyen piyasa dizgesinin yeniden başat konuma yükselmesini sağlamıştır². Toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve piyasa dışı ilişkileri tehdit eden bu süreç popüler kültürde finansı ele alınan temalardan biri haline getirmiştir. Wall Street (1987), Others People's Money (1991), Barbarians at the Gate (1993) gibi filmler doğrudan finansı konu edinmiş dönem filmleridir. 1990 yapımı *Özel Bir Kadın* (Pretty Woman) ise finansal ilişkilerin arka planda kaldığı, yüksek gişe elde etmiş ve zamanla modern bir klasik halini almış romantik komedi filmidir. Bu yönüyle dönemin finans temalı filmlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada kültleşmiş bir film olan *Özel*

Bir Kadın'ın seçilmesindeki temel motivasyon filmin arka planında işleyen finansal mekanizmaların literatürde ihmal edilmiş olmasıdır.

İktisatçılar, finansal mekanizmaları ele alırken ampirik verileri ve matematiksel modelleri sıklıkla kullanmalarına rağmen popüler kültür alanındaki verileri genellikle göz ardı etmektedirler. Gerçekte ise popüler kültür ürünleri finansal gerçekliğin toplumda nasıl algılandığını göstermesi bakımından önemli bir veri kaynağıdır. Bu öneminin ötesinde popüler kültürde finansın ele alınması, bir biçimde finansı şekillendirme noktasında da işlevselliğe sahiptir. Gerçeğin temsili olan sanat popülerleştikçe gerçeği de etkilemeye başlamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, sıradan bir gişe filmi gibi gözükse ve dönemin ruhu nedeniyle klasikleşmiş olan *Özel Bir Kadın* filminde finansal mekanizmaların ve finansallaşmanın nasıl temsil edildiği ve filmdeki görüngülerin iktisadi bir bakış açısıyla neleri işaret ettiği tartışılacaktır. Çalışma, popüler kültür öğelerinden sinemayı, finansal iktisat literatüründe bir ampirik kaynak olarak değerlendirmektedir. Gerçeğin sinemasal temsili bir sonraki etapta gerçekliğin toplumsal kabulünün şeklini ve toplumsal yaşayış üzerindeki etkilerini belirleyebilmektedir³. Sinemasal evrendeki gerçeklik temsiline kabulü, temsiline doğruluğu veya geçerliliğinden ziyade yaygınlığıdır⁴. Örneğin Wall Street ve *Özel Bir Kadın* gibi filmler, Yuppie kültürünü ve gösteriş tüketimini yansıtmaya çalışırken bu kültürleri kitlelere tanıtmaya kültürün bizatihi kendisini etkiler hale gelmiştir.

Özel Bir Kadın filmi, sinema ve sosyal bilimler literatüründe daha çok toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmaktadır. Groeppel-Klein ve diğerleri (2006) *Özel Bir Kadın*'ın da içinde bulunduğu seçili filmlerin tüketici tercihlerine etkisini inceledikleri çalışmalarında Cindirella (Külkedisi) temasına sahip peri masalı hikayelerinin tüketicilerin bilinçli tercihlerinde pozitif etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Madden (1990), filmi kadın fantezisinin cinsel teslimiyet ve duygusal tahakküm damıtımı olarak okumakta ve geleneksel masalların modern dünyaya, uyuyan prensesler ve prensin görünüşte kurtarıcı rolünü oynamaya hazır erkeklerle adapte edildiğini iddia etmektedir. Caputi (1991) filmin kadına yönelik şiddeti zımnen olumluyan bakış açısını eleştirerek peri masallarının devamının şiddetle sonuçlandığını istatistiklerle göstermektedir. Cooks ve diğerleri (1993) filmin cinsiyet rolü stereotiplerini pekiştiren bir popüler kültür örneği olduğunu ve filmin popülaritesinin hem bu klişelerin toplumdaki yerini pekiştirdiğini ve yeniden üretimine hizmet ettiğini iddia etmektedir. Choi ve diğerleri (2014) filmde kullanılan kostümlerle karakterlerin psikolojik değişimleri ve kimlik oluşturma süreçleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazarlara göre kadın için Cindirella, erkek

içinse Pygmalion ile Güzel ve Çirkin'in dramatik kurguları filmin yapısını oluşturmaktadır. Winn (2004) filmin eşitsizliklerin arttığı bir konjonktürde Amerikan Rüyası'nın yeniden üretimi için kritik bir rolü olduğunu iddia etmektedir. Sınıflar arası aşk filmlerinin popüleritesi ve başarısı, toplumun değer verdiği, kendi kimliklerini ve başkalarıyla ilişkilerini anlamalarına yardımcı olan bir efsane olan Amerikan Rüyası'na bağlı olduklarını göstermektedir. Yazara göre film, sınıflar arası aşk filmlerinin çoğu gibi, sınıf çatışmalarının aşk yoluyla üstesinden gelinebileceğini göstermektedir. Grbich (2002), feminist teori bağlamında filmin mülkiyet hakları üzerinden bir çözümlemesini gerçekleştirmiştir. Yazar filmin masalsı özelliklerini baz alarak filmin feodal mülkiyet kodlarını toplumsal cinsiyet temelinde yeniden ürettiğini savunmaktadır.

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır ve tematik bölümler mümkün olduğunca filmin akışı üzerinden şekillendirilmiştir. Birinci bölümde finansallaşma ve sınıf ilişkileri ele alınacaktır. İkinci bölümde 1980'li ve erken 1990'lı yıllardaki finansallaşmanın dünya ekonomisindeki konumu incelenecektir. Üçüncü bölümde zorla satın alma üzerinden üretken sermayenin finansallaşması, dördüncü bölümde ise gösteriş tüketimi olgusu bağlamında gündelik hayatın finansallaşması ele alınacaktır. Beşinci bölümde sermaye birikimi bağlamında finansallaşma, altıncı bölümde ise dönem boyunca hukuk sisteminin ve orta sınıfın işlevi üzerinde durulacaktır. Yedinci bölümde finansallaşma olgusu Schumpeter'in yaratıcı "yıkım kavramı" ile ele alınacak ve çalışma genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle sonlanacaktır.

Finansın Sınıfsal Temsilleri

Özel Bir Kadın filminin açılış sekansı finansal bir görüngenyle başlamakta ve sınıf görünümleriyle bitmektedir. Bir bozuk paranın⁵ illüzyonla yok edilmesi veya yeniden ortaya çıkması finansal dünyanın işleyiş mantığını temsil etmektedir. Bu gösterinin para ile yapılması hemen her şeyin finansa (paraya) dair bir açılımı olmasıyla ilişkilidir. Filmin açılış sekansında aynı zamanda finansal piyasaların işleyiş mantığına ilişkin zımnî bir eleştiri de bulunmaktadır. Üç adet paranın bulunduğu banka (finansal sermaye), halkın elinde bulunan tek bir parayı da almaktadır. Faiz getiren sermayeyi temsil eden büyük ölçekli paranın ortaya çıkması üretim alanı ile bağıni koparmış bir finansal sistemin yarattığı zenginliğin bir illüzyondan ibaret olduğunu ve gerçek bir refah artışı yaratmadığını göstermektedir. Finansallaşma olarak tabir edebileceğimiz illüzyon toplam refahı arttırmamasına rağmen bölüşüm yapısını değiştirmiştir ve bölüşüm yapısındaki değişim filmin bir sonraki sahnesinde gösterilmektedir⁶. Finansallaşma, paranın ekonomideki

kritik rolünün giderek artmasına neden olmuştur. Ekonomide ve toplumsal hayatta paranın rolü; dolaşım alanını ve değişim değerinin birikim biçimlerini şekillendirmektedir. Bu noktada paranın artan önemi, bir taraftan paranın miktarının farklı boyutlardaki etkisi üzerinden, diğer taraftan paranın kurumsal ve teknolojik yapısı üzerinden ortaya çıkmaktadır (Vercelli, 2013: 14-21). Film boyunca para, merkezi bir konuma sahiptir. Kişilerin olgulara ve diğer karakterlere bakış açısını belirleyen ve sonrasında değiştiren temel konu paraya karşı tutumdur. Diyaloglarda görüleceği gibi para konusunda filmdeki hiçbir karakter şaka kaldıramayacağını ifade etmektedir. Filmdeki tüm temalar ancak parasal ilişkiler göz önüne alındığında ciddileşmekte ve anlam kazanmaktadır.

Açılış sekansı iki farklı sınıf görünümüyle devam etmektedir. Bir finans kapitalisti olan Edward (Oyuncu Richard Gere), rasyonel kararlar alan ve duygularından tamamen soyutlanmış *homo economicusu* temsil etmektedir. Edward'ın katıldığı partiden ayrılırken limuzininin önünde park edilen araçlar nedeniyle yola çıkamaması kâr sıkışmasını, yola çıkabilmek için avukatının arabasını alması ise kâr sıkışmasından çıkış için tek yolun deregülasyon olduğunu temsil etmektedir. Spor araba (finansal sermaye), limuzine göre (üretken sermaye) çok daha hızlı ve esnektir. Edward'ın yolda amaçsızca araç kullanması deregülasyon sonrası uluslararası zeminde yüksek getiri arayan sermayenin akışkanlığını, Edward'ın kullandığı araba hakkında hiçbir şey bilmemesi üretken sermaye ile ilişkisini koparmış ancak hala ekonominin direksiyonunda olan finansal sermayenin konumunu göstermektedir.

Vivien (Oyuncu Julia Roberts) kirasını bile ödemekte zorlanan bir seks işçisidir. Vivien'in çizmesindeki aşınmaları keçeli kalemle kapatmaya çalışması, işçi sınıfının sosyokültürel ihtiyaçlarının karşılanamadığının, Vivien'in yeşil kutusundaki az miktarda para, işçi sınıfının tasarruf imkansızlığının ve gündelik hayatın finansallaşmasının zemininin temsilidir. Özellikle temel ihtiyaçların sağlanmasında refah devleti uygulamalarının ortadan kalkması, boşalan alanın özel sektör finans kurumlarınca doldurulmasına neden olmuştur. Süreç içinde bireylerin yalnızca mübadele aracı olarak değil, ödeme aracı olarak da paraya bağımlı olması, devletin söz konusu hizmet alanlarından çekilmesiyle daha da güçlenmiştir. Bu noktada paraya ulaşabilme imkânının zorluğu ya da kolaylığı, temel ihtiyaçlara ulaşabilme gücünü de belirler hale gelerek, gelişmiş finans kurumlarının nüfuz alanını kuvvetlendirmiştir (Lapavitsas, 2010: 50). Vivien'in ev sahibine görünmemek için yangın merdiveninden çıkışı, ancak borçlanarak temel ihtiyaçların karşılanabileceğine bir örnektir. İşçiler, ancak borçlanarak ön kapıdan çıkabilme hakkını kazanmakta ve

elde ettiği gelirin bir kısmını rantiyerlere aktarmak zorunda bırakılmaktadır. Finansallaşmayla birlikte sağlık, eğitim, emekli aylıkları gibi daha önceki refah devleti uygulamaları yeni odak noktası haline gelmiştir. Sağlık, eğitim ve emekli maaşları dahil sosyal güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi önemli bir noktadır. Kamu harcamalarının ilgi alanına giren bu geniş alanın işgalinin finansallaşmadaki rolü, 19. yy'daki emperyalizmin oynadığı role benzemektedir.

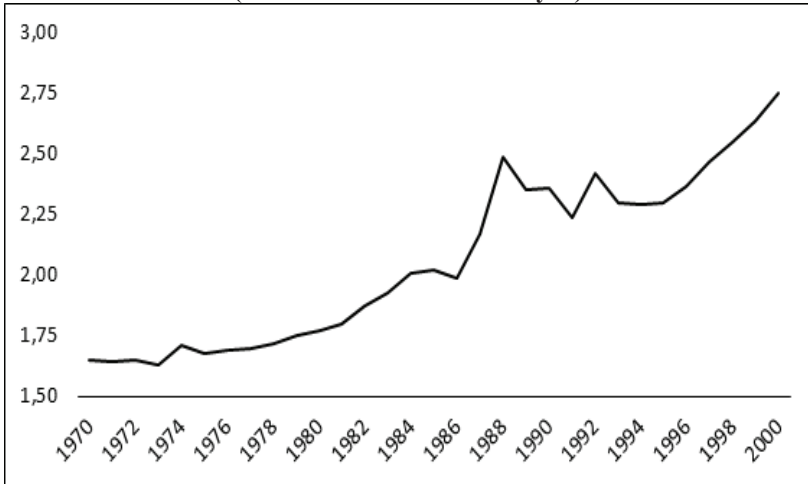
Filmde Hoollywood'un bir rüya satması söylemini dillendiren bir meczubun anlatıcı işleviyle sahneye girmesi, yabancılaştırıcı bir öğenin filme dahil olmasını sağlayarak karakterlerle özdeşleşmeyi askıya almaktadır. Rüyanın bu kısmında neoliberal dönemde çöp toplayanların ve seks işçilerinin Beverly Hills'i resmedilmektedir⁷. Yüksek doz uyuşturucu nedeniyle ölen bir seks işçisinin turistler tarafından fotoğrafının çekilmesi, neoliberalizmin yozluğunu göstermektedir. Uyuşturucu için seks işçiliği yapan genç bir kadının ölümü, orta sınıf için ancak ibretlik bir anı olarak fotoğraf karesine sığdırılabilecek bir olgu olarak yer almaktadır. 1960'lar ve 1970'lerin "sex, drugs & rock'n roll" kültüründeki temel unsurlar olan cinsellik, fuhuşa; uyuşturucu, bağımlılık ve ölüme; rock'n roll ise disko kültürüne bürünerek neoliberalizmin muhazakâr kültürel kodlarını oluşturmuştur⁸.

Vivien ile Edward'ın ilk karşılaştıkları sahnede iki farklı sınıf mensubu ilk kez karşı karşıya gelmektedir. Vivien'in yol tarifi için para istemesi ve Edward'ın itiraz etmesiyle istenen paranın iki katına çıkması yardımlaşmak gibi temel kültürel kodların da piyasada belirlendiğini anlatan neoliberalizmin bir gösterimidir. Vivien'in para karşılığı Edward'ın arabasına binmesiyle ikili arasında para odaklı diyalog yaşanmaktadır. Edward araba ve yol hakkında hiçbir şey bilmemesine rağmen direksiyondadır. Vivien'in direksiyonu eline almasıyla arabanın normal gitmeye başlaması, artı değer kaynağının emek gücü olduğunun bir temsilidir. Bu bağlamda Edward'la Vivien'in pazarlık sahnesi kabaca bir sömürü ilişkisidir. Edward Vivien'in emek gücünü kullanım değerinin altında ancak mübadele değerinin üzerinde bir değerle belirli bir süre için kiralamıştır. Etkin ücret kuramı bağlamında Vivien'in Edward'a olan bağlılığı, piyasada belirlenen ücretlerden daha yüksek ücreti almasıyla garanti altına alınmıştır. Her iki karakter de işlerine duygularını katmayarak modern dünyanın rasyonelitesini hayata geçirmektedir.

Finansal mekanizmalar, toplumsal gelirin elde edilmesini ve bölüşümünü etkilemektedir. Finansal sermayenin üretime girmeden doğrudan tüketim ve dağılımda yer alması, gelir dağılımını sermaye sahibi olmayanların

aleyhine değiştirerek yoksulluk olgusunu derinleştirmekte ve gelir dağılımını bozmaktadır⁹. Finansallaşma bağlamında finansal kârların yükselmesi, ücret geliri elde edenlere göre, kâr ve faiz kategorisine dâhil edilen geliri elde eden sermaye sahiplerinin gelirlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda finansal aktif fiyatlarının yükselmesine neden olan deregülasyonlar, gelir dağılımını sermaye sahipleri lehine değiştirmektedir. Edward'ın zenginleşmesi, görel olarak Vivien'in fakirleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda film zımnen kapitalizmin sıfır toplamlı bir oyun olduğuna da gönderme yapmaktadır. Fakirleşmenin zenginlikten kaynaklanan özelliğini öne çıkaran film, gelir dağılımındaki adaletsizliği dramatize etmesi ve bunu izleyicilere olağan bir durum olarak sunması bakımından da önemlidir. Kaldı ki, filmin gösterime girdiği dönemin gelir dağılımına bakıldığında ABD'deki gelir adaletsizliği dikkat çekmektedir.

Şekil 1: ABD'de Kişisel Gelir Dağılımı, 1970-2000
(Ters Pareto-Lorenz Katsayısı)

Kaynak: knoema.com verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir. (06.01.2021)

Şekil 1'de gösterilen ve kişisel gelir dağılımını gösteren katsayılarından biri olan ters Pareto-Lorenz katsayısının büyümesi gelir dağılımının bozulması anlamına gelmektedir. Açıkça görüleceği üzere ABD'de küreselleşme ve neoliberal politikaların eşlik ettiği finansallaşma süreci, gelir dağılımını sistematik olarak bozmuştur. Edward'ın Vivien'i kaldığı otele getirmesi sınıfsal farklılıkların tezatını ortaya koyan ilk sekanstır. Alt sınıftan olanın üst sınıfa ait olana dâhil olması, otel müşterilerinde tiksinti uyandırmaktadır. Sınıfsal görünümün kültürel değerlere yansması film boyunca farklı

karelerde sürekli olarak vurgulanmaktadır. Vercelli'ye (2013: 41-42) göre, finansallaşma çelişkili bir süreçtir. Bir yandan insanlığın seçme özgürlüğünü artırarak iyi yaşamasına katkı sağlamayı amaçlarken, diğer yandan uygun politik ve kurumsal kısıtlamaların yokluğu durumunda bu özgürlüğün yalnızca küçük bir azınlığın avantajı haline gelmesine sebep olmaktadır. Finansallaşma süreci, finansal yenilikleri benimseyen ekonomik aktörler için genişletilmiş karar alma özgürlüğü arayışı ile yürütülmektedir. Finansal yeniliklerin avantajlarını tüm vatandaşlar ile paylaşmada etkili bir mekanizma, yeniliğin doğasına, kurumsal ve politik koşullara bağlıdır. Ancak bu tür kendiliğinden yeniden dağıtım mekanizmaları eşitsizliğin artmasını önlemede yeterince etkili değildir. Bu durumda, yeniden dağıtım politikalarının yokluğunda, eşitsizlik daha da artmakta ve toplumsal uzlaşımın sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır.

Şekil 2: ABD’de En Yüksek ve En Düşük Geliri Elde Eden Kesimlerin Milli Gelirden Aldığı Paylar, 1974-2000

Kaynak: World Bank verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir. (07.06.2021)

ABD'nin en yüksek ve en düşük geliri elde eden yüzde 20'lik kesimlerin milli gelirden aldığı payları gösteren Şekil 2 incelendiğinde gelirin en yüksek kesimini alan yüzde 20'lik grubun payının dönem boyunca sürekli arttığı görülmektedir. En düşük yüzde 20'lik gelir grubunda yer alan Vivien'in otel sahnelerindeki dışlanmışlığı, dönem boyunca gelir dağılımının bozulması ve oluşan sınıfsal uçurumların yansımaları göstermesi bakımından önemlidir.

Tarihsel boyutta finansallaşmanın üç sonucu ortaya çıkmıştır. Metalarda var olan artık değer likit hale gelmiş, ticaret ve imalat faaliyetleri ekonomilerin ana faaliyet konuları olmadıkları için devletlerin vergi gelirleri düşmüş ve finansal piyasalarda likiditeyi yöneten finansal araçlar ekonomik ve siyasi anlamda güçlenmişlerdir (Arrighi, 2008: 239). Bu etkilerin yanında finansallaşma, kapitalist sistemde görülen kısa dönemli konjonktür dalgalanmalarını daha şiddetli bir hale getirmiş, finansallaşmanın yaşandığı ülkelerde makro ekonomik istikrarsızlıklar artmıştır. Edward’ın teras katında (penthouse) kalması finans elitlerinin gücünü, yükseklik korkusu finansallaşmanın yarattığı finansal istikrarsızlığı, yükseklik korkusu olduğu halde en iyi olduğunu düşündüğü için teras katını tercih etmesi (aynı ironi opera sahnesinde de tekrarlanmaktadır) irrasyoneliteden ziyade finansal sermayenin kâr maksimizasyonu amacıyla gerçekleştirdiği eylemlerin yarattığı istikrarsızlığın farkındalığını yansıtmaktadır.

Edward’ın şampanya içmemesine rağmen şampanya ve çileğin uyumu hakkındaki sözleri, burjuvazinin bireysel seçimlerinin kişisel beğeniden ziyade piyasacı bir rasyonelite tarafından belirlendiğini, Edward’ın her şeyi planlaması ve Vivien’in anı yaşaması, sınıfsal zorunluluğu vurgulamaktadır. İşçiler üretim araçlarına sahip olmadığı için kapitalistlerin planlarına tabi olmak zorundadır ve ancak “şimdiki anı” yaşayabilir.

Filmin kritik dönüşümleri oteldeki banyoda yaşanmaktadır. Vivien’in banyoda uyuşturucu kullandığını zanneden Edward’ın uyuşturucu uyarısı ve bu noktada tahmininin tutmaması Vivien konusundaki ilk şaşkınlığını yaratmıştır. Edward’ın Vivien’le geçirdiği ilk gece sonrası aldığı duşla birlikte arınma başlamış, Vivien Edward için anne rolü üstlendiğinden duyguların ilişkiye hâkim olması hızlanmıştır. Edward işiyle ilgili ilk bilgiyi yine banyoda vermiştir. Kredi ve finansın temelinde güven vardır ve henüz gerçekleşmemiş olana yönelik “boş bir güveni” temsil etmektedir. Edward uzun bir süre Vivien’in güvenini kazanmak için uğraşmıştır. Vivien’e başlangıçta mübadele değerinden daha yüksek bir değer atfeden ve ona sürekli yatırım yapan Edward, işin sonunda bir seks işçisinden “özel bir kadın” yaratarak sermaye kazancı elde etmiştir. Vivien, Edward’la duygusal bağlarını sağlayan ilişki sahnesine kadar siyah iç çamaşırları giymektedir. Siyah rengi finasta kârlılık (back in black) anlamına gelir. Çünkü mali tablolarla kârı yazarken kullanılan mürekkebin rengi siyahtır. Vivien’in renkli kıyafetlerinin altında siyah iç çamaşırı kullanması, Edward için Vivien’e yapılan yatırımın kârlı olduğunu göstermektedir. Duygusallığın başladığı ve iktisadi rasyonelitenin bırakılmasıyla Vivien siyah iç çamaşırlarından renkli bir geceliğe geçiş

yapmıştır¹⁰. Edward için Vivien artık kâr veya zararın ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Finansallaşma Kavramı

Finansallaşma, sermayenin maddi temelli birikimden ziyade finansal sözleşmelerle sürdürüldüğü bir rejimdir. Krippner (2005) finansallaşmayı, finansın ekonomideki artan ağırlığı olarak; Sawyer (2013), finansallaşmayı 1980'lerden bugüne finansın, şimdiye kadar olduğundan daha baskın hale geldiği ve ekonomik sistemin kapitalist kalmasına rağmen, bir aşamada başka bir biçime dönüşecek yeni bir kapitalizm dönemi ya da aşaması olarak; Palley (2007) finansallaşmayı finansal piyasaların, finansal kurumların ve finansal elitlerin ekonomi politikasında ve ekonomik çıktılar üzerinde daha fazla etkide bulunmaları olarak tanımlamaktadır. Finansallaşmanın mevcut ekonomik sistemin işleyişini hem mikro hem de makro boyutlarda etkilediğini ileri sürmektedir. Başlıca etkilerinin, finansal sektörün öneminin reel sektöre göreli olarak artması; reel sektörün finansal sektöre gelir transfer etmeye başlaması, ücretlerin baskılanması ve gelir eşitsizliğinin artması olduğunu belirtmektedir. Edward'ın eylemleri, konumu ve karakteristik özellikleri yukarıdaki tüm tanımlardaki finansal sermayeyi temsil eden finansal elit tanımına uymakta, tüm tanımları bir özneye toplayabilmektedir. Edward'ın uyuyamaması, sürekli çalışması ve dünya borsalarını takip etmesi, Stockhammer'in (2012) ifadesiyle finansal varlık fiyatlarındaki dalgalanmanın ve borç birikiminin finansal krizleri yeniden ortaya çıkmaya eğilimli hale getirerek finansallaşmış kapitalizmdeki sistemik risklerin farkındalığı nedeniyledir.

Van der Zwan (2014) finansallaşmanın tanımlanması konusunda üç temel yaklaşımdan yola çıkmaktadır. Bunlardan birincisi finansallaşmayı bir birikim rejimi olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşım finansallaşmayı Fordist birikim rejiminden bir kopuş olarak görmektedir. Ayrıca 1960'ların sonlarından itibaren endüstriyel ürünlerin talebindeki azalış ile artan ücretler arasındaki ilişkiyle birlikte düşen verimliliğin sonucu olarak gelişen finans güdümlü büyüme rejimini bu bağlamda değerlendirmektedir. Filmin otuz ikinci dakikasında Edward'ın Vivien'a işi hakkında bilgi vermesi, Fordist perspektifteki bir işçi için finansın ne anlama geldiğini göstermektedir. Edward, finansal problemleri olan şirketleri kaldıracağı işlemlerle satın almakta (leverage buyout) ve tasfiye etmektedir. Hiçbir şey üretmeden bu tip bir zenginliğin ortaya çıkması, Vivien'e oldukça irrasyonel gelmektedir. Vivien fordist dönemin kültürel kodlarıyla yetişmiş ve otomobiller hakkında bilgi sahibi olan işçi sınıfına mensup bir ailenin çocuğudur.

İkinci yaklaşım hissedar değeri maksimizasyonudur ve şirketlerin hissedarları için kâr sağlamalarının onların temel amacı olduğunu ifade etmektedir¹¹. Finansallaşmaya ilişkin bu bakış açısı, finansal olmayan şirketlerin artan finansal yönelimlerini başlangıç noktası olarak alan birikim yaklaşımı rejimine dayanmaktadır. Filmdeki iş yemeği sahnesi, Bay Morse'nin (Oyuncu Alex Hyde-White) sahip olduğu reel sektör firmasının finansal yönelimlerini göstermesi açısından kritiktir. Üretken kapitalist olan Bay Morse, burjuvazinin görgü kurallarına riayet etmemektedir. Bay Morse, mühendisliği ve teknik rasyonaliteyi, Edward ise para sermaye ve finansal mühendisliği temsil etmektedir. Yemek yerken kullanılması gereken çatalların işlevsellikten ziyade üst sınıfa özgü bir anlaşılabilirlik ve imtiyazı temsil ettiği gibi finansa kullanılan finansal mühendislik teknikleri gerçekte yeterince işlevsel değildir. Finansal mühendislik, salata çatalı gibi işlevsiz ve yıkıcı bir matematiksel zarafet taşımaktadır. Vivien her ne kadar bu yemek için görgü kuralları dersi almış olsa da finansallaşmaya karşı üretken sermaye ile aynı safta yer almaktadır. Finansallaşma ile artık yemeğin nasıl üretildiği (üretim alanı ve sermaye birikimi) değil, yemeğin nasıl yenileceği (dolaşım alanı ve hissedar değeri maksimizasyonu) önemli hale gelmiştir. Artık yemeğin lezzetinden ziyade statüsünün sağladığı ilave haz, değeri belirlemektedir.

Üçüncü yaklaşım “gündelik hayatın finansallaşması” olarak ifade edilen yatırımcı olarak alt sınıfların öne çıkması ve günlük yaşam pratiklerinin finansallaşması olgusuna odaklanmaktadır¹². Bu yaklaşım da emeklilik planları, ipotekli konut kredileri ve diğer kitlesele olarak pazarlanan finansal ürünlerle düşük ve orta gelirli hanehalklarının finansal piyasalara erişiminin sağlanmasına yönelik plan ve programları, gündelik yaşam pratiklerinin finansallaşması olarak değerlendirmektedir. Finansın demokratikleşmesiyle finansın günlük hayata geçişi mümkün kılınmıştır. Bu sayede yalnızca elit bir rantiyer sınıfın ayrıcalığı yerine nüfusun büyük bölümlerine finansal ürün ve hizmetlerin sağlanmış olması önemlidir. Vivien'in temsil ettiği alt sınıf, elindeki kredi kartı sayesinde Edward'ın kaldıraçlı işlemlerle yani borçlanarak şirket satın alması gibi arzu ettiği tüketimi devam ettirebilmektedir. Filmde geçen “insanlar insanlara değil, kredi kartlarına iyi davranırlar” repliğiyle ifade edilen dönüşüm, sıradan insanların kredi kartına sahip olmasıyla gündelik hayatın finansallaşmasını hızlandırmış, insanın diğer insanlarla ilişkisini kredi kartı dolayımıyla tanımlayarak toplumsal ilişkileri metalar arası ilişkiler formuna büründürerek meta fetişizmini daha üst formda işler kalmasını sağlamıştır. Bryan ve diğerleri (2009), finansallaşmayı sınıfsal kompozisyonu değiştiren bir olgu olarak ele almıştır. Finansal ilişkiler bağlamında, emek gücü, üretime katılarak artı değer üreten bir sermaye biçimi olmanın ötesinde, aldığı

finansal kararlarla finansal değişkenleri etkilemekte ve finansal değişkenlerin değişmesinden etkilenmektedir. Bireysel kapitalistin para sermaye ile başlayıp artı değer içerildiği para sermaye ile biten döngünün bir benzeri emek gücü için de söz konusudur. Kredi olanakları ile meta satın alan emekçi kazandığı ücretle kredi ödemesini gerçekleştirir. Bu döngüsellik, artı değer kendisini ifade eden emek gücünün yeniden üretimini faiz ödemesi biçimine büründürür. Vivien'in Edward'a seks işçiliğine başlamadan önce çalıştığı işlerdeki düşük reel ücretler nedeniyle kirasını ve faturalarını ödeyemediği için bu işe başladığını anlattığı sahne, gündelik hayatın finansallaşmasıyla emekçilerin borç sarmalına girmelerinin alternatifinin ancak emek güçlerinin ötesinde bedenlerini metalaştırmak zorunda olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda gündelik hayatın finansallaşması veya finansın demokratikleşmesi, alt sınıflar için bir tercih değil, zorunluluktur.

Lapavitsas (2019) finansallaşmayı, finans dışı işletmeler, bankalar ve hanehalkının temelde yatan davranışlarında yaşanan değişimler ekseninde dönen gelişmiş kapitalist ekonomilerin sistemli dönüşümü biçiminde tanımlamaktadır. Lapavitsas (2010) ve dos Santos (2010) finansallaşmayı, büyük ticari ve sınai şirketlerin kredi kaynağı olarak bankaları terk etmesi ve bunun yerine açık piyasalarda ya da bölünmemiş kârlara yaslanarak kendini finanse etme aracılığıyla finansal kaynak toplamaya yönelmesine bağlamaktadır. Aynı zamanda ticari bankaların tahvil, hisse senedi ve türev ürünler aracılığıyla finansal piyasalarda daha fazla işlem görmeye başlaması bu sürecin bir sonucudur. Edward'ın çalıştığı bankanın işine devam etmek için Bay Morse'ye kredi vermek yerine Edward'ın Bay Morse'nin şirketini parçalara ayırması için kredi vermeye razı olması, bu dönüşümü yansıtmaktadır.

Zorla Satınalma ve Üretken Sermayenin Finansallaşması

Fine (2013) finansallaşmayı, faiz getiren sermayenin dikey ve yatay genişlemesi olarak tanımlamaktadır. Dikey genişleme ile finansal varlıkların çeşitlenmesi ve büyümesinin, meta üretimi ve değişimine olan bağlarının giderek zayıflaması ya da azalması ifade edilmektedir. Yatay genişleme ile sermayenin diğer biçimlerinin faiz getiren sermaye olarak iktisadi hayatın yeni alanlarına yayılması tanımlanmaktadır. 1980'lerde finans, sigortacılık ve gayrimenkul sektörlerinin toplam şirket kârları içindeki payı imalat sektörünün payını yakalamış, 1990'larda geçmiştir. Finansal sektör dışındaki firmalar, bu süreçte yatırıma ayırdıkları payın büyük bir kısmını reel yatırımlardan çok finansal yatırımlara ayırmışlar, faaliyet kârlarından çok finansal kârları kâr hanesine yazmışlardır¹³. Dumenil ve Levy (2004), reel sektör şirketlerinin kârlılık unsurlarını finansal ve reel (faaliyet) kârlılık olarak iki kategoriye

ayırarak, yıllar itibariyle kârın kaynağını araştırdıkları çalışmada öncelikle ABD özel sektörünün 1952-2000 yılları arası için genel bir görünümünü elde etmişlerdir. ABD özel sektörünün %73'ü anonim şirket, kalan %27'si ise diğer şirket biçimlerinde örgütlenmiştir. Anonim şirketlerin %7'si finansal, %93'ü finansal olmayan şirketlerdir. Şirketlerin kârlılığı üç farklı faz yaratmıştır. 1960'larda kâr oranlarında bir yükseliş, 1960'ların ikinci yarısından 1980'lerin başına kadar düşüş ve 1980'lerin ikinci yarısından itibaren bir yükseliş yaşanmıştır. 1980'lerle birlikte finansal olmayan şirketlerin finansal gelirlerinde ve bilânçolarındaki finansal aktiflerinde büyük miktarda artışlar görülmüştür. 1982'den sonra, finansal ilişkiler finansal olmayan kuruluşların kârlarını etkilemektedir. 1982-2002 arasında yüksek faiz oranları kâr oranlarını ortalama %1,6 azaltmaktadır. ABD'de bankaların faiz dışı gelirlerinin toplam gelirlerine oranı 1980 yılında %24,9 iken 2005 yılında bu oran %40,7'ye yükselmiştir (Dos Santos, 2010: 126). Yatırım fonlarının sayısı 1982 yılından 1998 yılına kadar on kattan fazla artmıştır (Shiller, 2001: 59).

Orhangazi (2008) finansallaşmayı reel sektör üzerindeki etkileri açısından ele almıştır. Firmaların hisse senedi ihraç etmelerinin temel nedeni işletmeye fon sağlamak olarak tanımlanırken finansallaşmayla beraber bu ilişki tersine dönmüş, 1980'li yıllarla birlikte firmaların menkul kıymet borsalarına girmelerinin temel nedeni hissedarlara kaynak transfer etmek olmuştur. Artık firmalar ortakların çıkarı için yönetilmeye başlanmış, hissedar değeri yaratmak temel amaç haline gelmiştir. Firma yöneticileri bu amacın dışında bir saikle hareket ettiklerinde, menkul kıymet borsalarında hisse senetlerinin devralınması yoluyla bu işletmeler satın alınıp parçalanmıştır. Bu olasılık, işletme yöneticilerinin uzun vadeli yatırım planlarına odaklanma yerine, kısa vadeli hisse senedi değeri maksimizasyonuna yönelmelerine neden olmuştur. Firmaların hisse değeri yaratmak amaçlarının yanında kendi faaliyet konularının dışında finansal yatırımlara yönelmeleri, reel sektöre giden fonları eritip, yatırımların azalmasına sebep olmuştur. Vivien'in zorla satın alma (hostile takeover) için kullandığı "parçalarını satmak için bir otomobili satın almak" benzetmesi ile kapitalizmin hissedar değeri maksimizasyonu için geçirdiği dönüşüm bu tip bir iktisadi realiteyi anlatmaktadır. Üretken sermayenin Fordizmle birlikte üretmeyi başardığı otomobiller, finansallaşmayla birlikte para sermaye tarafından zorla alınmakta ve parçaları satılarak sermayenin değersizleşmesi hızlanmaktadır. Aglietta'nın (1979) tanımladığı üzere Fordist birikim rejiminin halefi olan finansallaşma, kendinden önceki birikim rejiminin tüm unsurlarını parçalayarak kendini var etmektedir. Boyer'e göre (2000) firmaların finansal amaçlarla yönetilmesi, finansallaşmanın en önemli etmenidir. Firmaların amacı finansallaşmayla

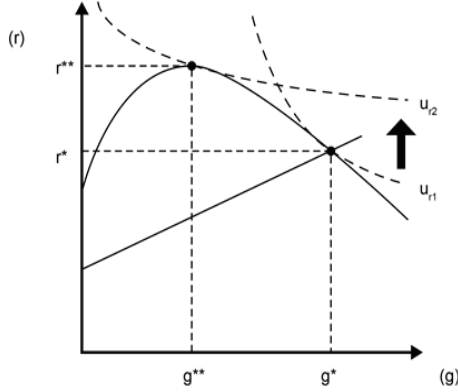
birlikte uzun vadeli yatırımlarla fiziki üretim üzerinden birikimi arttırmak değil, finansal mekanizmalarla hissedar değeri yaratmaktır. Bu kavramsal çerçeve temelinde Bay Morse firma yöneticilerini, Edward ise hissedarları temsil etmektedir. Finansallaşma döneminde firma yöneticileri ile hissedarlar arasında her iki grubun farklı amaçları olması sebebiyle bir çatışma vardır. Bu çatışma iş yemeği sahnesinde göz önüne serilmektedir. Yöneticiler için amaç firmanın genişlemesi, hissedarlar için kâr maksimizasyonudur¹⁴.

Stockhammer (2004) ve Dallery (2009), oligopolist bir piyasada faaliyet gösteren temsili bir firmanın amaç fonksiyonu üzerinden finansallaşma olgusunu mikro temellerden hareketle analiz etmiştir. Bu çalışmada Dallery'nin kullandığı mikro araçlar, filmde Edward ile Bay Morse arasındaki satın alma ilişkisini açıklamak için kullanılmıştır. Firmanın amaç fonksiyonu aşağıdaki denklemde gösterilmektedir.

$$u_f = u_f(g, r) = I^\alpha R^\beta$$

Amaç fonksiyonu Bay Morse'nin temsil ettiği yöneticiler (I) ve Edward'ın temsil ettiği hisse senedi sahiplerinin (R) amaçlarını ifade edecek biçimde tanımlanmıştır. Amaç fonksiyonundaki alfa katsayısı beta katsayısından büyükse firmanın kontrolünde yöneticiler baskındır ve firma büyüme amaçlı (g) yönetilmektedir. Aksi durumda hisse sahipleri baskın konumdadır ve firma hissedar değeri amaçlı (r) yönetilmektedir. 1970'li yıllarda bu iki grup arasında yöneticiler baskın rolü oynamaktayken, 1980'li yılların finansal genişleme döneminde baskın rol hissedarların eline geçmiştir. Şekil 3 bu dönüşümü göstermektedir. Firmanın amaç fonksiyonunun ur1'den ur2'ye kayması, firmanın büyümeden ziyade kâr odaklı olarak yönetildiğini göstermektedir. Aglietta ve Rebérioux (2005), bu dönüşümü yönetici kapitalizminden hissedar kapitalizmine geçiş olarak tanımlamıştır. Dallery'e (2009) göre finansallaşmayla birlikte, firmalar temettü ödemelerini arttırmak zorunda kalmışlardır. Bu amaçla firma yöneticileri daha fazla finansal yatırım yapmak ve reel yatırımları azaltmak yolunu seçmişlerdir.

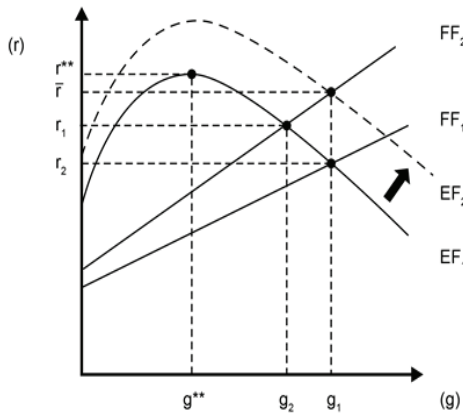
Şekil 3: Firma Amaç Fonksiyonunun Büyümeden Kâra Geçişi

Kaynak: Dallery, 2009: 500.

Firmanın kârlılığını artırmak, firmayı daha yüksek kaldıraç oranlarıyla çalışmaya zorladığı için, firmalar daha fazla dış kaynak girişine ihtiyaç duymaktadır. Bu güdüler firmanın finansal kısıt çizgisini yukarı kaydırmaktadır. Bay Morse'nin Edward'ın saldırısını engellemek için banka kredisine başvurması, Bay Morse'nin amaç fonksiyonunun yukarı kaymasını göstermektedir. Tahmin edileceği üzere kârlılığı artırmanın diğer bir yolu da maliyetleri düşürmektir. Özellikle maliyetler içindeki en yüksek payı kapsayan ücretlerin düşürülmesi veya verimliliğin artması firmanın genişleme kısıtını yukarı kaydırmaktadır. Bay Morse'nin şirketini koruyabilmesi için uygulayacağı strateji Şekil 4'te gösterilmektedir.

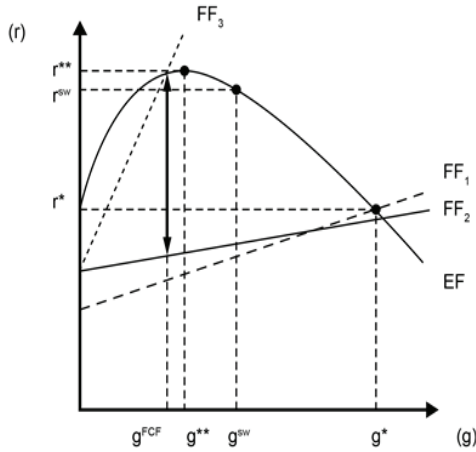
Şekil 4: Reel Ücretlerin Düşmesi ve Firmanın Genişlemesi

Kaynak: Dallery, 2009: 503.

Finansallaşmanın bir diğer etkisi, firmanın amacının kâr maksimizasyonunu sağlamanın ötesinde dönemin ruhuna uygun olarak serbest nakit akışının maksimizasyonudur. Bir diğer amaç ise, hisse sahiplerinin servet maksimizasyonudur. Bu iki amaç bir araya geldiğinde, firmanın piyasa değerinin ve temettü ödemelerinin maksimize edilmesi gerekir. Bay Morse'nin aldığı ihalenin realizasyonu sonucunda bu iki amaç da gerçekleşecektir.

Şekil 5: Finansallaşmanın Firmaya Etkileri

Kaynak: Dallery, 2009: 504.

Şekil 5, bu durumun etkilerini göstermektedir. Firmanın serbest nakit akışı yaratma amacı finansal kısıt çizgisini FF1'den FF2'ye, servet maksimizasyonu amacının devreye girmesi ise finansal kısıtı FF3'e kaydırmaktadır. Özetle Bay Morse, şirketinin var olabilmesi için uzun vadeli büyüme ve kârlılık hedeflerini terk etmek zorundadır. Edward'ın ofisinde bardaklarla kule yapıp üretken sermayeye öykünmesi Bay Morse'nin strateji değişikliği sonrasında yaşanmıştır. İş yemeği sahnesinde olduğu gibi kapitalistleri üretken sermaye ve finansal sermaye şeklinde iki ayrı sınıf olarak ele alış tarzı bardaklardan kule yapımı sahnesiyle değişmiştir. Finansal sermaye sahibi, üretken sermaye ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu kavramıştır. Edward'ın Bay Morse'yle ortaklık kararından sonra da şirketin devam edebilmesi için hedefin kısa vadeli serbest nakit akışı ve firma değerinin maksimizasyonuna bırakması gerekmektedir. Edward'ın Bay Morse'yi bir baba figürü olarak görmesi ve Bay Morse'nin Edward'a dönük olarak söylediği "ailesinin onunla gurur duyması" bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Edward, Bay Morse'in şirketini finansallaşma dönemine uygun bir forma büründürerek hayatta kalmasını sağlamıştır.

Finansallaşma Döneminde Gösteriş Tüketimi

Film içinde Vivien'in kıyafetleri ve mağazalar üzerinden ele alınan tüketim olgusunun finansallaşma için kritik bir konumu vardır. Vivien'in üst sınıfa hitap eden mağazadan parası olmasına rağmen kovulması kıyafetin yarattığı personanın gücünü ortaya koymaktadır. Veblen'e (2019: 40-45) göre kıyafetin değeri, vücudun korunmasından ziyade, onu giyenin saygınlığını sağlaması bağlamında belirlenir. Kişinin sahip olduğu eşyalarla itibar kazanma arzusu, Veblen tarafından "iktisadi öykünme" olarak tanımlanmıştır. Toplumsal saygınlığın artmasının ilk aşaması iktisadi başarı iken ikinci şartı iktisadi başarının teşhiridir. Vivien'in mağazaya ilk girişinde ilk şartı sağlamış olmasına karşın ikinci şartı sağlayamaması mağazadan kovulmasına neden olmuştur. Vivien'in Edward'dan aldığı paraların cebinde buruşuk biçimde görünür kılınması paraya dönük iktisadi öykünmeyi yok etmektedir. Vivien, ilerleyen sahnelerde kovulduğu mağazaya yeni personasıyla girdiğinde arzu ettiği saygınlığı artık kazanmıştır. O, mağazadan kendinden aşağı gördüğü çalışanları küçümseyerek çıkar ve iktisadi başarısının teşhirinin keyfini sürer. Vivien'in Veblenci anlamdaki dönüşümü tamamlandıkça hem izleyicinin gözünde hem de Edward'ın gözünde değeri giderek artmaktadır. Bir seks işçisinden özel bir kadına dönüşüm ancak gösteriş tüketimi ile mümkün olduğu için sınırsız alışveriş sahnesi filmin konumu açısından önemlidir. Mağaza çalışanının kravatı satılık olmamasına rağmen Vivien'in "Edward bu kravata bayılır" repliğiyle şahsa ait kravat meta konumuna gelmektedir. Vivien'in yeni sınıfsal pozisyonuna adapte olması ve neoliberalizmin her şeyin değerinin piyasada belirlenmesi ilkesi bu sahnede kendini göstermektedir¹⁵. Artık piyasanın dışında bir değerlendirme sürecinin yaşanması olanak dışıdır. Kredi kartının limitsizliği nispetinde özünde meta olmayan her şey metalaşır. Vivien'in operaya gitmesi ve operadaki tepkileri sınıfsal dönüşümünü tamamladığını gösterir.

Vivien'in giyimle kazanılmış toplumsal statüsünün teşvik ettiği yeni personanın etkisi polo sahnesinde de açıkça görülmektedir. Vivien'in üst sınıfsal kimliğiyle katıldığı polo oyunu sırasında Edward'ın Phillip'e (Oyuncu Jason Alexander) Vivien'in mesleğini deşifre etmesi ve Phillip'in bu bilgi ışığında Vivien'i aşağılaması, Vivien'in başarı teşhirini ortadan kaldırarak mücadele gücünü yok etmiştir. Seks işçisi olarak her gün karşılaştığı insan tavırları kıyafetlerin sağladığı persona nedeniyle Vivien için tahammül edilmez bir durum yaratır. Aşağılanan Vivien'in otel odasını terk ederken parayı bırakması ancak yeni satın aldığı kıyafetleri yanına alması, yeni personasını benimsediğini gösterir. Duesenberry (1949) tarafından geliştirilen Görelî Gelir Hipotezi'ne göre gelir düzeyinin yükselmesiyle üst sınıfın tüketim kalıbı

ve toplumsal normları benimsenirken, gelir düştüğünde üst sınıfsal tüketim kalıbı ve normlar kolaylıkla değiştirilemez¹⁶. Finansal yenilikler, dağıtım etkileri olan daha yüksek hanehalkı borç yapılarına bağlı olan yeni tüketim modellerinin yükselişine de katkı sağlamıştır (Palley 1994). Bu bağlamda Hein ve Mundt (2013), durgun ücretlerin hanehalkı borcunun artması ve borç kaynaklı tüketim patlaması ile bağlantılı olduğunu, Bhaduri ve diğerleri (2006), finansal düzenlemelerin serbest bırakılması durumunda, daha yüksek seviyelerde finansal servetin hane halkını daha fazla harcamaya teşvik ettiği tüketim üzerindeki servet etkisine odaklanmaktadır. Montgomerie (2006), daha fazla finansal kurumun kredi piyasasına girmesine izin veren kredi kartlarının finansal sisteme girişini incelemektedir (Fasianos ve diğerleri, 2018: 39). Bu bağlamda Vivien'in Edward'dan kısa süreliğine ayrı kaldığı sahneden de görüleceği üzere Vivien, finansal yenilikler sayesinde seks işçiliği yapmak yerine düzenli bir işe girip kiralınmış bir partner olarak yüksek düzeyli borçlanmayla yaşamına devam edebilecektir. Bu, seyirci gözünde kapitalist sistemde istenirse parayla aşk duygusunun bile satın alınabileceği sanrısının oluşturulması bakımından çarpıcıdır.

Polo Oyunu ve Tekelci Kapitalizm

Filmin kırk altıncı dakikasında kapitalizmin politik düzlemdeki işleyiş mekanizması gözler önüne serilmektedir. İçeriden öğrenenlerin ticareti (insider trading) ile edinilen bilgi ve bu bilginin kullanılmasıyla Senatör Adams'ın (Oyuncu Stacy Keach Sr.) ödeneği durdurması Sweezy'nin (2009) tekelci kapitalizm adını verdiği ve kapitalizmin belli bir dönemini ifade eden kavramla açıklanabilir. Sweezy kapitalizmin gelişiminin tarihsel bir aşaması olarak bugünkü dönemini tekelci kapitalizm aşaması olarak açıklamaktadır. Tekelci kapitalizmin temel aktörü ise dev şirkettir. Büyük ölçekli şirketlerin egemenliğindeki bu tekelci kapitalizm evresinde fiyatlar, üretim süreçlerine bu şirketin birlikteliğiyle ortaya çıkan yapılar tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle sistemin yeni biçimi büyük ölçekli şirketlerin egemenliğindeki tekel fiyatlarının geçerli olduğu ve bu yeni ilişki biçiminin yol açtığı artığın artma eğilimine bağlı olarak yaşanan krizler ve politikalar çerçevesinde biçimlenen yeni bir dünya ekonomisi ya da kapitalizmin yeni bir aşamasıdır. Kapitalizmin son aşamasındaki bu dönem, devlet desteğiyle birikimi yöneten dev firmaların rekabetin ötesinde işbirliği içinde hareket ettikleri bir dönemdir.

Filmdeki polo oyunu sahneleri, tekelci kapitalizm evresinde kapitalist rekabetin aldığı konumu göstermektedir. Elitlerin oynadığı bir oyun olan polo, az sayıda oyuncuyla ve çok büyük bir sahada oynanır. Oyun oynandıkça oyun sahasındaki çimlerin bozulması azalan kâr oranları yasası gereği kalıcı

durgunluk eğilimini temsil etmektedir. Ayrıca oyun sahasındaki çimlerin düzeltilmesi sahnesi ancak işbirlikçi stratejilerle oyunun devam edebileceğini göstermektedir. Burjuvazi oyun arasında sahaya girerek çimleri düzeltmeli ve ayakkabılarını kirletmelidir. Ayakkabıları temizleyecek olan krizlerin tüm yükünü omuzlayan işçilerdir. Vivien, polonun işle (kapitalizm) bağlantısını kavramakta zorlanmaktadır. Polo oyunu burjuvazi için bir keyif unsuru olduğu kadar burjuvazinin aristokratik bağlarını ve geleneklerini devam ettirmekte ısrarcı olduğunu göstermektedir. 1980’lerde riskli tahvil piyasaları ve türev ürünlerin gelişimiyle, çok yüksek likidite imkânları bulunan finansal sermaye sahipleri, oligopolist şirketlerin hisse senetlerini satın alarak şirket yönetimlerini ele geçirmişler ve şirketleri parçalayıp satarak kâr elde etme yolunu geliştirmişlerdir. Bu durum ekonominin küçük bir parçasını etkilemiş olsa bile, tüm büyük firmalar için yönetsel açıdan derin etkiler bırakmıştır. Öncelikle kendi şirketlerinin satın alma değerlerini azaltacak borçlanma yolları geliştirilmiş, böylelikle reel ekonomi aktörleri, finansal alana kaymış, ekonominin denetimi oligopolist firmaların yönetim kurullarından finansal piyasalara kaymıştır. Finans sektörünün milli gelir içindeki payının artması, yeni bir piyasa yapısı yaratmış ve sermaye birikimi reel yatırımlardan çok finansal alanda kullanılmıştır. Bu bağlamda sermaye birikimi süreci salt reel yatırım olarak algılanmamalıdır. Özellikle piyasalardaki tekeli eğilimlerin güçlenmesi ile kârların yükselmesi ve yatırım talebinin azalması nedeniyle reel yatırımlarda beklenen getirilerin düşmesi, sermayenin finansal alana akışını hızlandırmış ve yeni finansal enstrümanların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlam içinde ele alındığında, finansal alana kayan yatırımların, finansal alana yönelik uygulanan kısıtlamalar yoluyla tekrar reel sektöre döndürülmesi fikri, gerçekçiliğini yitirmektedir. Magdoff ve Sweezy (1987), finansal patlamanın iktisadi durgunluk nedeniyle ortaya çıktığını, kaynakların finansal alandan reel alana doğru kaydırıldığında durgunluğun bariz bir biçimde ortaya çıkacağını belirtmektedir. Finansal genişleme döneminde, ekonomik büyümenin temel nedeni sermayenin finansal alana kaymasıdır. Finansal patlama önlendiğinde, büyüme de aynı oranda yavaşlayacaktır. Böylece tekeli kapitalizm döneminde sermaye yüksek oranlarda artı değer yaratmakta ancak üretilen artı değer baskısı altında realizasyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Realizasyon problemiyle karşı karşıya kalan sermaye üretken olmayan alanlara kaymaktadır. Bu bağlamda Edward’ın Bay Morse’nin şirketine ortak olup üretken sermaye saflarına katılması kapitalizmin istikrarlı biçimde devamını sağlamayacak, bilakis durgunluğu apaçık ortaya çıkartacaktır. Bu nedenle Edward ortak olduğu şirketi finansal saiklerle yönetmek zorunda kalacaktır.

Braudel (2004: 355)'e göre, kapitalizm var olan tüm yatırım olanakları içinde belirli stratejik tercihlere sahiptir. Kapitalistler piyasa kurallarına uymak zorunluluğunu ortadan kaldıran bilgi ve devlet tarafından sağlanan imtiyazlara sahip oldukları için kurallara uymaktan ziyade kural koyucu bir rol oynamaktadır. Edward, Bay Morse'nin şirketi hakkında piyasadan daha fazla bilgi sahibi olduğu için asimetrik enformasyon kârlı bir ticarete olanak vermektedir. Edward, zorla ele geçirmeyi hedeflediği Bay Morse'nin şirketini zor durumda bırakmak için kongrenin ödenek komisyonundan kamuoyuna açıklanmayan bilgiyi elde etmiş (insider trading) ve bir senatörü devreye sokarak ödeneği engellemiş, yani manipülasyon yapmıştır. Senatör Adams'ın filmdeki konumu, finansallaşma dönemindeki devletin fonksiyonunu tanımlamakta, Epstein'in (2005: 3) tarifıyla ekonomide devletin rolünün piyasa tarafından ikame edilmesini temsil etmektedir. Senatör Adams, polo sahnesinde Edward'a verdiği bilginin değerini hatırlatmıştır. Filmde devleti temsil eden Senatör Adams'ın fonksiyonu, artık refah devleti uygulamalarıyla gelirin yeniden dağıtımını yerine sermayenin daha hızlı kâr realizasyonunu sağlayacak deregüstasyonları ve iltimasları hayata geçirmektir. Edward'ın Vivien'e gösterdiği yasalara ve kurallara uygun yaşama ideali sadece bir yanılsamadır. Bu bağlamda Edward'ın şirketindeki toplantı sahnesi burjuvazinin hukukun üstünde olduğunu, kurallara uymak yerine kuralları değiştirmeye muktedir olduğunu göstermektedir. Edward'ın Bay Morse'nin bir bankadan aldığı krediyi bir telefonla durdurabilme kudretine sahip olması, kapitalizmin yüksek tepesinde piyasa kurallarının işlemediğini yansıtmaktadır. Burjuvazinin kodlarıyla tanışan Vivien'in de mağaza çalışanın kravatını satın alması, kurallara uymak yerine kural koyucu olmanın üstünlüğünü tüketim bağlamında ortaya koyan başka bir örnektir.

Orta Sınıfın ve Hukukun Finansallaşma Dönemindeki Konumu

Edward'ın avukatı olan Phillip, finansallaşma döneminde hukukun sistem için işleyişini temsil etmektedir. Finansal inovasyonların yarattığı yeni alanlar, avukatlar için hukuksal düzenlemelerin olmadığı bakir alanlar yaratmakta ve yapılan finansal işlemlerin yasallığının sorgulanmasına engel olmaktadır. İnovasyonların sürüklediği yeni enstrümanlar regülasyonlara tabi olmadığı için bir sonraki aşamada geleneksel finansal enstrümanlar için ortaya çıkan regülasyonların da kaldırılmasına neden olmaktadır. Avukatın monopol oyununu sevdiğini ifade etmesi ABD kapitalizminin maddi genişlemesinin yapı taşlarından olan Sherman Anti-Tröst yasalarıyla açıkça çelişmektedir. Ancak ABD'nin finansal genişleme aşamasında artık Glass-Steagel gibi Sherman yasalarının da geçerliliği kalmamakta, finansallaşma sermayenin merkezleşme eğilimini giderek kuvvetlendirmektedir.

Phillip, hukuk sisteminin işleyişinin yanında orta sınıfın sistem içindeki işlevini de göstermektedir. Bu bağlamda avukatın Vivien'e bakışı ve ona karşı uyguladığı şiddet, siyasal çoğulculuk adına sınıf çatışmasının bir resmini sunmakta, bu çatışmada orta sınıfın fonksiyonunu göstermektedir. Bu sahne Vivien yerine siyah veya Meksikalı bir işçi, avukat yerine New Yorklu bir işçi konularak yeniden üretilebilir; çünkü ilişkinin temsili değişmemektedir. Edward'ın avukatıyla yaptığı son konuşma emek gücünün değeri bağlamında avukatın Edward'a kendi yarattığı değer in ötesinde bir değer kattığını ve bunun bilincinde olduğunu (kendisi için sınıf), Edward'ın algısının ise avukatın mübadele değeri üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Avukat, Edward'a kendi emek gücünün mübadele değerinin üzerinde bir kullanım değeri yarattığını ve bu ilişkinin ancak Edward'ın iradesiyle devam edeceğinin bilincinde olduğunu göstermektedir. Phillip'in Vivien'e tecavüz girişiminde bulunması ve şiddet uygulaması, Edward'ın sınıfsal karakterini hatırlatmak ve kendi işlevini yeniden göstermek içindir. Edward, Phillip'e yumruk attıktan sonra ona acımasızlığını ve bu sayede kazandığı parayı hatırlatarak tüm tecavüz ve şiddetin bilincinde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda orta sınıf, burjuvazinin bilinçli tercihiyle acımasız ve pis işlerini yürüterek sistemden nemalanmıştır. Edward, "kendisi yerine endişelenecek ve acımasız işlerini yürütecek" orta sınıfa ihtiyaç duymaktadır. Phillip'e göre, Edward sınıfsal pozisyonunu göz ardı ederek daha düşük bir artı değer sağlayan Vivien'i ve Bay Morse'nin şirketini seçmiştir. Acemoğlu ve Robinson'a (2006) göre, orta sınıf burjuvazi ve proletarya arasında tampon vazifesi görmektedir. Bu nedenle de alt sınıfın lehine bir değişimden en fazla olumsuz etkilenecek kesimdir; çünkü burjuvazinin sahip olduğu uyum esnekliği ve mobiliteye sahip değildir. Orta sınıf burjuvazinin lehine olan politikaları destelemeye eğilimdedir. Orta sınıf, Phillip'in eylemlerinden de görüleceği üzere çoğu durumda sistemi burjuvaziden daha fazla sahiplenmekte, gerektiğinde burjuvaziye rağmen sistemi savunmaya devam etmektedir.

Baba Figürü ve Yaratıcı Yıkım

Edward'ın finans dünyasındaki parçaladığı üçüncü şirket babasının şirkettir. Edward'ın babasıyla kurduğu ilişki, yaratıcı yıkımın bir tezahürüdür. Perez'e (2013) göre her devrim, istikrarlı bir dizi oluşumu tetiklemektedir: birincisi büyük bir balonun patlaması sonucu çöküşle sonuçlanan devrimin bozulması (Edward'ı babasının terk edişi); ikincisi finansı yeniden düzenleyen ve nihai dağıtım dönemi için şartları belirleyen sosyo-kurumsal çerçevenin yeniden oluşturulması (Edward'ın finans işine girmesi); sonuncusu ise bir sonraki teknolojik devrimin bozulmasını hazırlayan olgunluğa ve çöküşe ulaşılan dek süren daha yapısal bir gelişme dönemi (Edward'ın babasının şirketini zorla

ele geçirerek parçalaması). Dolayısıyla yeni bir paradigma oluşma aşaması, finansın baskın olduğu bir Schumpeteryan yaratıcı yıkım aşamasıdır. Krizden sonra yeni paradigmanın yayılma süreci, üretici güçlerin gelişimi ile üretimin sosyal ilişkileri arasındaki çelişkilerin bir araya getirilmesiyle karakterize edilen “yaratıcı yapım” aşamasıdır (Vercelli, 2013: 14-28). Bu finansın yeniden düzenlenmesi ve sonrasında yatırımın finanstan reel ekonomiye kayması ile mümkün olmaktadır. Schumpeter (1950), kapitalizmin koruyucu kuşağı olarak farklı tarihsel dönemlerde farklı sınıflarla kapitalistlerin ittifakını ele almaktadır. Schumpeter kapitalistlerin kâr güdüsü ile aristokratların iktidar güdüsünün sürüklediği sembiyoz sayesinde kapitalizmin bir üretim biçimi olarak kök saldığını iddia etmektedir. Kapitalistlerin aristokratlara ihtiyacı kalmadığı noktada kapitalizm aristokrasiyi yok etmekte ve kapitalistler farklı sınıflarla ittifak kurmaktadır. Edward’ın babasıyla kurduğu ilişki bu bağlamda Schumpeter’in burjuvazi ile aristokrasi arasında kurguladığı ilişkinin bir benzeridir. Edward’ın babası koruyucu kuşak olma işlevini onu terk ederek ortadan kaldırmıştır. Edward için bir ayak bağı haline gelen baba figürünün yok edilmesi (babasına ait şirketi zorla ele geçirme yoluyla parçalaması) burjuvazinin ariktokrasiyi tasfiye etmesine benzerdir. Edward’ın babası aristokrasiyi ya da finansallaşma döneminde verimliliğini kaybetmiş üretken sermayeyi temsil etmektedir. Sermayenin genel formülasyonu bağlamında üretken sermayeyi destekleyen/desteklemesi gereken para sermaye (P-M-P’), finansallaşmayla P-P’ formuna bürünmektedir. Kapitalizmin devingen gücü sürekli olarak ayak bağı olanı yok etmekte, yok ettikçe korumasız kalmaktadır. Edward’ın babasından kaynaklı duygusal yoksunluğu ve tam da bu nedenle sağlam rasyonel temelleri inşa edebilmesi, finansallaşmanın kök salması için gereklidir. Sermaye birikiminin doğrudan finansal sözleşmeler üzerinden yürütmesi Edward’ın ontolojisini tanımlamaktadır. Bir başka deyişle firmalar büyüme veya meta sirkülasyonunun artması gibi bir amaç yerine hissedar değeri maksimizasyonu amacıyla yönetilmek zorundadır. Bunu başaramayan üretken firmalar zorla satın alma yoluyla para sermaye tarafından satın alınmakta ve tasfiye edilmektedir. Filmde Edward, bu tasfiye (yıkım) sürecini duygularını kararlarına dahil etmeyerek “para için insanları becermek” repliğiyle ifade eder.

Filmin birinci saatinin sonundaki piyano sahnesi rasyonaliteden duygusallığa geçişi temsil etmekte, Edward yıkım sürecinden yaratım sürecine geçmektedir. Edward, işlerine duygularını katmaması gerektiğini Vivien’e aktarıken Vivien’in öpüşmemesinin de benzer bir nedenle olduğunu öğrenir. Edward’ın yaratım sürecine geçişinde anne metaforu öne çıkmaktadır. Annesinin müzik öğretmeni olması bağlamında piyano, müzik ve opera Edward’ın yaratıcı

faza geçişini destekleyen duygusal mahremidir ve piyano sahnesiyle Vivien'i kendi mahremine dâhil etmiştir. Vivien'le operaya gitmek duygusal faza geçişin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Her ne kadar operaya gitmek için özel uçak ve limuzinin kullanılması spekülâtif finansal sermayenin gösteriş tüketimini olumlayıcı tavrını gösterse de Vivien'in opera sekansındaki pozitif tepkileriyle ikinci faz tamamlanmıştır. Vivien'le Edward'ın ilk ilişkisi koltukta (yıkım), ikinci ilişkisi piyanoda (yaratıma geçiş) üçüncü ilişki ise yatakta (yaratıcı yapım) geçmektedir. Edward'ın uyuyabildiği, Vivien'in takıntısından kurtulduğu ve duygularını rahatça dışavurduğunu gösteren üçüncü ilişki sahnesi, yatak başlığının arkasından izleyiciye gösterilmektedir. Sahnenin katarsisi (arınma) sağladığı durumun realitedeki imkansızlığı ve seyirciye aktarılan mesafeli yabancılaşma, yatak başlığının kameranın önüne yerleştirilmesiyle sağlanmıştır. Edward'ın ilk kez uyuyabilmesi spekülâtif finansal sermayenin kısa vadeli ve yüksek riskli dünyasının sona ermesini ve üretken sermayenin uzun vadeli dünyasına geçişi nedeniyledir. Vivien'in Edward'ı öpmesi, Edward'ın Vivien'e yaptığı yatırımın -önemsediği güdü olan- kârlılıkla sonuçlandığını göstermektedir.

Edward birlikte geçen gecenin sabahında Vivien'e partnerlik teklifinde bulunmuştur. Vivien için bu teklif alt sınıftan orta sınıfa geçiş imkânı sağlamaktadır. Bu teklifi kabul etmesiyle Edward'ın "kendisi için endişelenen ve pis işlerini yürüten" orta sınıf ordusuna ücret karşılığı Vivien de katılacaktır. Burjuvazinin çekiciliğini tadan Vivien, ilk pazarlık sahnesinde Edward'ın artık ne kadar ödemeye razı olduğunu bildiği için, herkesle para karşılığı yatmakla (alt sınıf) para karşılığı tek bir kişiyle yatmak (orta sınıf), evde müşterisini beklemele, sokaklarda farklı müşterileri kovalamak arasındaki farkı sadece coğrafyayla ilgili bir mesele¹⁷ olarak tanımlar ve bu teklifi reddeder. Özel Bir Kadın filmi, dramatik kurgusunu Cindirella masalı, Verdi'nin La Traviata operası ve Hitchcock'un Vertigo filmi üzerinden geliştirmiştir. Vertigo'da James Stewart'ın Kim Novak'ı aşık olduğu kadına dönüştürmesi,¹⁸ benzer biçimde Edward'ın Vivien'e yaptığı müdahalelerle seks işçiliğinden burjuva bir prensese dönüştürmesine benzemektedir. Her iki filmin sonunda da ana karakterler yükseklik korkusunu yenmiştir. Edward finansallaşmanın uykularını kaçırarak düzeydeki kısa dönemli spekülâtif doğasını bırakarak üretken alana geçmiş ve istikrarsızlığın yarattığı korkuları geride bırakmıştır. Film, Vivien'in filmin başlarındaki sahnede indiği yangın merdiveninden Edward'ın Vivien'e aşkını ilan ederek çıkmasıyla sonlanmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada *Özel Bir Kadın* filmi üzerinden Hollywood'un finansallaşma olgusuna dair ampirik veri sağlayabilecek bir kaynak olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Neoliberal dönemin 1990 yılındaki yansımasını ele alan filmde finansallaşmanın ve finansın neden olduğu gelir dağılımı bozuklukları filmin arka planını oluşturmaktadır. Vivien işçi sınıfını, Phillip orta sınıfı, Edward finansal sermayeyi ve Bay Morse üretken sermayeyi temsil etmektedir. Filmin yüzeyi, sınıfsal uçurumları ve üretken sermayeden bağıni koparmış finansal sermayeyi eleştiren unsurlar barındırmaktadır. Filmin derinine inildiğinde eleştirilen olguya karşı çıkışın sermaye birikimi bağlamında olanaksızlığı ortaya çıkmaktadır. İşçilerin peri masalında olduğu gibi kurtarılmaları için sınıfsal pozisyonlarını değiştirmeleri gerekmektedir. Edward'ın Bay Morse'nin şirketini satın alıp tüm çalışan işçileri işten çıkartarak şirketi parçalama kararından vazgeçerek şirketi yönetme kararı ise finansal sermayenin yeniden üretken sermayeye hizmet etmesini temsil etmektedir. Her iki temsil de işçi sınıfının arzusunu yansıtan birer masaldır. Vivien ile Edward'ın ilişkisinin film içinde olumlu bir bakış açısı içinde ele alınması, kapitalizmin uzun vadeli mantığı için finansallaşmadan kurtulması ve sınıfsal uçurumların azaltılması gerektiğini gösteren revizyonist bir politik tutumu göstermektedir. Edward'ın gönüllü biçimde yaptığı gibi finansal kumarhanenin sınırlandırılmasıyla, finansın daha uyumlu bir büyüme aşaması ve uzun vadeli yatırıma rehberlik etmesine izin veren üretken sermayenin hizmetine girmesi savunulmaktadır.

Film, son sekansında hem bu masalsılığın gerçeklikle ilişkisi olmadığını göstermekte hem de özdeşleşmenin Edward üzerinden gerçekleşmesi durumunda izleyicilerin bu seçeneğin seçimindeki mantıksızlığı gözler önüne sermektedir. İzleyenler Edward yerine kendilerini koyduklarında bir seks işçisi olan Vivien'le evlenmeyi ve daha az kârlı seçenek olan Bay Morse'nin şirketini işletmeyi seçmeleri için rasyonel bir neden yoktur. Bu noktada Edward'ın kararı için tek ikna edici unsur, Vivien'in uyuşturucu kullanmaması ve sonrasında seks işçiliğini bırakma kararı nedeniyle peri masalındaki prenses olmayı hak etmesidir. Bir başka deyişle Vivien burjuvazinin kültürel kodlarına uyum sağlayacak yapısal özelliklere sahiptir. Ancak Vivien'in yakın arkadaşı için seks işçisi olarak kalmak veya meslek kursuna giderek mavi yakalıya dönüşme seçenekleri vardır. Bay Morse'nun şirketi de benzer biçimde aldığı ihaleyle parçalanıp satılmaktan kurtarılmayı hak eden, Edward'ın saldırısı karşısında uzun vadeli büyüme ve kârlılık hedefleri yerine serbest nakit akışını maksimize edebilecek stratejileri benimseyebilen bir şirkettir. Bu nedenle *Özel Bir Kadın*, spekülasyon nitelikli finansal sermayeye, gelir dağılımındaki bozukluğa ve sınıfsal uçurumlara dönük bireysel ve duygusal nedenlerle eleştirel bir tutum

sergilemekte, daha derinlerdeki mantıksal iktisadi gerekçeler, izleyicilerin bu temaları olumlamasını sağlamaktadır. Filmdeki gösteriş tüketimine dayalı sınırsız alışveriş olgusu, pahalı yemekler, spor arabalar, lüks otel odaları ve en önemlisi paranın her şeyi satın alabilmesi eleştiri konusu edilmemekte, bilakis bunlara karşı izleyicide bir öykünme duygusu yaratmaktadır. Filmin son sahnesinde (Hollywood Bulvarı'ndaki sahne) dış ses bunun sadece bir film olduğunu seyirciye hatırlatmaktadır. ABD ekonomisinin finansallaşması da benzer biçimde ele alınabilir. ABD'nin finansal birikim döneminde maliyet avantajları yaratabilecek bir üstünlük elde edebilmesi ve gelir dağılımının düzelmesi ancak bir peri (Hollywood) masalıdır. Filmin betimlediği finansallaşma, 1990 yılından sonra da farklı veçhelerle devam etmektedir ve azalan ücretlerle birlikte artan finansal kırılganlığa sahip, borç kaynaklı tüketime dayanan bir büyüme rejimi yaratmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Arrighi (2000).
- 2 Hayali meta kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Polanyi (1986).
- 3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rushing ve diğerleri (1978).
- 4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mackenzie (2006).
- 5 Bir bozuk paranın modern finans teorisinde de önemli bir işlevi vardır. Modern finans teorisi 1738 yılında Daniel Bernoulli'nin (1954) bir yazı tura oyununu çözümlediği St. Petersburg Paradoksu olarak bilinen çalışmasıyla başlamaktadır. Bernoulli, bu çalışmasıyla iktisadın en temel aksiyomu olan azalan marjinal fayda prensibini keşfederek paradoksu çözümlemiş ve finansal teorinin temellerini atmıştır. Bu bağlamda finans teorisinin ortaya çıkmasında yazı tura oyununun dahil olduğu kumar olgusunun önemli bir işlevi vardır. Sahtekarlık, illüzyon, kumar ve finans arasında finansallaşma gibi olguların ortaya çıkmasıyla belirsizleşen çok ince ayrımlar vardır.
- 6 Finansallaşmanın neden olduğu gelir eşitsizliğine dair bkz. Lin ve Tomaskovic - Devey (2013).
- 7 Neoliberalizm finansallaşmanın üst yapısal bir unsuru olarak ele alınabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lapavitsas (2019).
- 8 Filmdeki seks işçiliği ile gerçeklik arasındaki çarpıklık için bkz. Morrison ve Whitehead (2007) ve Dalla (2000).
- 9 Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin (2012).

- 10 İç çamaşırı renginin film anlatısı içinde kullanımı için bkz. Wood (2002).
- 11 Hissedar değeri maksimizasyonu hakkında geniş bilgi için bkz. Aglietta (2000).
- 12 Gündelik hayatın finansallaşması konusunda geniş bilgi için bkz. Pellandini-Simányi (2020).
- 13 Bahsi geçen finansallaşma biçiminin kapitalizmin uzun tarihi boyunca işlevi hakkında geniş bilgi için bkz. Arrighi (2000).
- 14 Hissedar değeri, kurumun öncelikli amacının hissedarları için kâr sağlamak olduğu fikrini ifade etmektedir. Aglietta'ya göre (2000) hissedar değeri kapitalizmin dönüşümünün bir normu haline gelmiş ve böylece şirketin diğer bileşenlerine göre hissedarların lehine, yeni politika ve uygulamaların yayılması için gerekçe sağlamıştır. van der Zwan'a göre (2014) hissedar değeri tarafsız bir kavram değildir; hissedarlar, yöneticiler ve işçiler arasında zenginliğin ve gücün yeniden dağıtılmasını meşrulaştıran bir ideolojik yapıdır.
- 15 Choi ve diğerleri (2014) kıyafetlerinin Vivian'ı değiştirmedığını, sadece başkalarının kendisine olan tavırlarını değiştirdiğini savunmaktadır. Özel bir kadın, moda, imaj ve stilin bir kişinin kim olduğunu gösterdiği bir toplumu yansıtır. Bireysel kimliğin yalnızca kıyafetler değiştirilerek değiştirilebildiği; metaların kimliği şekillendirdiği bu toplumda bireyler kimliklerinin markalı ürünlerle ifade edilebileceğine inanırlar ve tasarımcı etiketleriyle başkalarına pahalı olduklarını gösteren pahalı ürünleri kullanarak kendilerini diğerlerinden farklılaştırdıklarına inanırlar.
- 16 Görelî gelir hipotezi ve finansallaşma ilişkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Detzer (2018).
- 17 Vivien'in kullandığı coğrafya vurgusu, coğrafyanın insan üzerindeki etkilerini fiziki ve siyasi açıdan derinlemesine inceleyen İbn-i Haldun'un "coğrafya kaderdir" sözüne örtülü bir göndermedir.
- 18 Vertigo filminin çözümlemesi için bkz. Wood (2002).

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. & Robinson, J. A. (2006). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press.
- Aglietta, M. (1979). *A Theory of Capitalist Regulation: The U.S. Experience*. London: Verso.

- Aglietta, M. (2000). "Shareholder Value and Corporate Governance: Some Tricky Questions". *Economy and Society*. 29: 146–159.
- Aglietta, M. & Reberieux, A. (2005). *Corporate Governance Adrift: A Critique of Shareholder Value*. Massachusetts, USA: Edward Elgar.
- Groepel-Klein, A., Domke, A., & Bartmann, B. (2006). Pretty Woman Or Erin Brockovich? Unconscious and Conscious Reactions to Commercials and Movies Shaped By Fairy Tale Archetypes—Results From Two Experimental Studies. *ACR North American Advances*.
- Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri*. Çev. Recep Boztemur. Ankara: Imge Kitabevi.
- Arrighi, G. (2008). *Adam Smith Pekin'de 21. Yüzyılın Soykütüğü*. Çev. İbrahim Yıldız. İstanbul: Yordam Kitap.
- Bernoulli, D. (1954). "Exposition of a New Theory on the Measurement of Risk". Çev. Louise Sommer. *Econometrica*. Vol. XXII, No.1. 23-36.
- Bhaduri, A., K. Laski, & Riese M. (2006). "A Model of Interaction Between the Virtual and the Real Economy". *Metroeconomica*. 57. 412–427.
- Boyer, R. (2000). "Is A Finance-Led Growth Regime a Viable Alternative to Fordism? A Preliminary Analysis". *Economy and Society*. 29(1): 111-145.
- Braudel, F. (2004). *Maddi Uygarlık Mücadele Oyunları*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Imge Kitabevi Yayınları.
- Bryan, D., Martin, R. & Rafferty M. (2009) "Financialization and Marx: Giving Labor and Capital a Financial Makeover". *Review of Radical Political Economics*. 41: 458–472.
- Caputi, J. (1991). "Sleeping With The Enemy As Pretty Woman, Part II?". *Journal of Popular Film and Television*. 19(1): 2-8.
- Choi, H., Ko, E., & Megehee, C. M. (2014). "Fashion's Role in Visualizing Physical and Psychological Transformations in Movies". *Journal of Business Research*. 67(1): 2911-2918.

- Cooks, L. M., Orbe, M. P. & Bruess, C. S. (1993). “The Fairy Tale Theme in Popular Culture: A Semiotic Analysis of Pretty Woman”. *Women’s Studies in Communication*. 16(2): 86-104.
- Çetin, B. I. (2012). “Kapitaist Sistemde Kredi Ekonomisi, Finansal Kriz ve Gelir Dağılımı”. *Kamu-İş Dergisi*. 12(3): 79-110.
- Dalla, R. L. (2000). “Exposing the “Pretty Woman” Myth: A Qualitative Examination of the Lives of Female Streetwalking Prostitutes”. *Journal of Sex Research*. 37(4): 344-353.
- Dallery, T. (2009). “Post-Keynesian Theories of the Firm Under Financialization”. *Review of Radical Political Economics*. 41: 492–515.
- Detzer, D. (2018). “Inequality, Emulation and Debt: The Occurrence of Different Growth Regimes in the Age of Financialization in a Stock-Flow Consistent Model”. *Journal of Post Keynesian Economics*. 41(2): 284-315.
- Dos Santos, P. L. (2010). “Günümüz Kapitalizminde Bankacılığın İçeriği Üzerine”. Der. Costas Lapavistas, İçinde *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*, 121-171. İstanbul: Yordam.
- Dumenil, G. & Levy, D. (2004). “The Real And Financial Components of Profitability (USA 1948–2000)”. *Review Of Radical Political Economics*. 36: 82–110.
- Epstein, G. A. (2005). *Financialization and the World Economy*. Northampton: Edward Elgar.
- Fasianos, A., Guevara, D. & Pierros, C. (2018). “Have We Been Here Before? Phases of Financialization Within the Twentieth Century in the US”. *Review of Keynesian Economics*. 6(1): 34-61.
- Fine, B. (2013-14). “Financialization From a Marxist Perspective”. *International Journal of Political Economy*. 42(4): 47-66.
- Grbich, J. (2013). Language as the ‘Pretty Woman’ of Law: Properties of Longing and Desire in Legal Interpretation and Popular Culture. In *Romancing the Tomes*, 151-166. Routledge-Cavendish.

Hein, E. & Mundt, M. (2013). “Financialization, the Financial and Economic Crisis, and the Requirements and Potentials for Wage-Led Recovery”. Eds. M. Lavoie and E. Stockhammer, In *Wage-Led Growth: An Equitable Strategy for Economic Recovery*, 153-186. London: Palgrave Macmillan.

<https://data.worldbank.org/indicator/SI.DST.05TH.20?locations=US&view=chart> erişim tarihi:20.06.2020.

<https://knoema.com/infographics/zbolyfc/world-top-incomes-and-inequality> erişim tarihi:14.05.2021.

Krippner, G. (2005). “The Financialization of the American Economy”. *Socio-Economic Review*. 3: 173–208.

Lapavistas, C. (2010). “Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Finansal Müsadere”. Der. Costas Lapavistas, İçinde *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi*, 25-75. İstanbul: Yordam.

Lapavistas, C. (2019). *Üretmeden Kâr Etmek, Finans Hepimizi Nasıl Sömürüyor*. Çev. Yasın Emre Kara. İstanbul: Koç Üniversitesi.

Lin, K. H. & Tomaskovic-Devey, D. (2013). Financialization and US Income Inequality, 1970–2008. *American Journal of Sociology*. 118(5): 1284-1329.

MacKenzie, D. (2006). *An Engine, Not a Camera: How Financial Models Shape Markets*. Cambridge: MIT Press.

Magdoff, H. & Sweezy, P. (1987). “Stagnation and the Financial Explosion”. New York: Monthly Review: 149.

Madden, M. (1990). “‘Pretty Woman’: Disney Turns Out Cinderella”. *Whisper: Women Hurt in Systems of Prostitution Engaged in Revolt*, 4(2): 4-5.

Montgomerie, J. (2006). “The Financialization of the American Credit Card Industry”. *Competition and Change*. 10(3): 301–319.

Morrison, T. G. & Whitehead, B. W. (2007). “Nobody’s Ever Going to Make a Fag Pretty Woman: Stigma Awareness and the Putative Effects of Stigma Among a Sample of Canadian Male Sex Workers”. *Journal of Homosexuality*. 53(1-2): 201-217.

- Orhangazi, O. (2008). “Keynesgil Finansal Düzenlemelerden Finansallaşmaya: İktisat Literatürü ve ABD Ekonomisinin Finansallaşmasına Tarihsel Bir Bakış”. *METU Studies in Development*. 35(1): 133-160.
- Palley, T. I. (2007). “Financialization: What It Is and Why It Matters”. Washington D.C: The Levy Economics Institute.
- Pellandini-Simányi, L. (2020). “The Financialization of Everyday Life”. In *The Routledge Handbook of Critical Finance Studies*. Taylor & Francis.
- Perez, C. (2013). “Financial Bubbles, Crises and the Role of Government in Unleashing Golden Ages”. Eds. Pyka, A. and Burghof, H.P. In *Innovation and Finance*, 11-25. London: Routledge.
- Polanyi, K. (1986). *Büyük Dönüşüm. Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Rushing, J. H. & Frenzt, T. S. (1978). The Rhetoric of “Rocky”: A Social Value Model of Criticism. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*. 42(2): 63-72.
- Sawyer, M. (2013/14). “What is Financialization?”. *International Journal of Political Economy*. 42(4): 5-18.
- Schumpeter, J. A. (1950). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper and Brothers Publishers.
- Shiller, R. (2001). *Borsanın Akıl Almaz Yükselişi*. Çev. Günhan Günay. İstanbul: Rota Yayıncılık.
- Stockhammer, E. (2012). “Financialization, Income Distribution and the Crisis”. *Investigacion Economica*. LXXI: 39–70.
- Sweezy, P. (1970). *Kapitalizm Nereye Gidiyor?*. Çev. Aslan Başar Kafaoglu. İstanbul: Ağaoğlu.
- Sweezy, P. (2009). *Marksizm Üzerine Dört Ders*. Çev. Tuncel Öncel. İstanbul: Yordam.

- Van der Zwan, N. (2014). “Making Sense of Financialization”. *Socio-Economic Review*. 12: 99-129.
- Veblen, T. (2019). *Karl Marx’ın Sosyalist İktisadı ve Sosyalizmin Üzerine Metinler*. Der. Eren Kırmızıaltun. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Vercelli, A. (2013/14). “Financialization in a Long-Run Perspective”. *International Journal of Political Economy*. 42(4): 19-46.
- Winn, J. E. (2004). “Investigating the American Dream in Pretty Woman 1990”. *Journal of American Studies of Turkey*. (19): 59-68.
- Wood, R. (2002). *Hitchcock’s films revisited*. Columbia University Press.